

לאור החכמה

לאור חכמתו של רבינו בעל 'אור שמח' ו'משך חכמה'

עלון מס' 17 | פרשת משפטים תשפ"א

שמחת התורה

עומקה של תורה

פטור בעליו עמו

ג: פשט הכתוב מדבר רק על פטור בעליו עמו בשבורה ומתה 'וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת', דין זה מקביל לדין שוכר הפטור באונסין לכל הדעות. אמנם להלכה (שם פ:) ישנה מחלוקת בדין שוכר אם הוא כשומר חנם הפטור גם בגנבה ואבדה כבעליו עמו (שם צה.), או כשומר שכר החייב בגו"א ובוזה נחלק דינו משואל שבעליו עמו. וכן נחלקו (שם) בפשיעה בבעליו עמו, שבזה ודאי שוכר חייב. אך פשט הכתוב הפוטר אך מאונסי שבורה ומתה, מקביל לפטור שוכר.

ד: בגמרא (מגילה כו:) מובאת הסברא שבני העיר שנתנו את בית הכנסת במתנה הוא יצא מקדושתו, מתוך הנחה שלא נתנו אותו אלא תמורת הנאה שקבלו מהמקבל, וחלה הקדושה על תמורה זו. כיוצא בזה יש לומר שסברת התורה שאין אדם משאיל גם את עצמו וגם את בהמתו בחינם, ואין זה אלא תמורת הנאה כל שהיא שקיבל ממנו בעבר והרי זה כשכירות הפטורה באונסין.

ה: ופרשנות הכתוב היא: אם בעליו שאול עמו לא ישלם מתוך הנחה זו שקיבל ממנו הנאה והרי הוא שוכר, ואף אם שכיר הוא ואין ראייה משאילת שניהם שהייתה כאן טובת הנאה מוקדמת, מכל מקום יש לתלות את שאלת הבהמה בשכירותו של הבעלים, והרי הוא בא בשכירותו של הבעלים ונכלל עמה להחשב כשוכר על הבהמה.

(משך חכמה שמות כב יד)

אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו (שמות כב יד)

א: דעת רב המנונא (ב"מ צה:) שדין בעליו עמו הוא רק כשהבעלים הושאל או הושכר יחד עם בהמתו לאותה מלאכה אך אם תפקידו למלאכה אחרת אין פטור בעליו עמו, אמנם הקשה עליו רבא (שם) ומסקנת הגמרא כי אף בעושה במלאכה אחרת יש פטור בעליו עמו.

ב: וביאר הגר"א (אדרת אליהו כאן) לדעת רב המנונא שבעליו עמו באותה מלאכה, כי סיבת הפטור היא שהשומר שאלם או שכרם יחד על מנת שהבעלים ישמור על הבהמה בעת מלאכתם. גם ביאר בזה המשך הכתוב 'אם שכיר הוא בא בשכרו', שאין לומר שבנשכר הבעלים אין לו לשמור על בהמתו בעת המלאכה כי הוא משועבד למלאכת השומר ולכן יש מקום לחייב את השומר בשמירתה, זה אינו, כי שיקול זה של הפסד מועט במלאכתו משום שמירת הבהמה בא בחשבון שכרו כיון שלזה היתה דעת השומר מתחילה.

אך תימה אליבא דהלכתא שהפטור הוא אף בעושה במלאכה אחרת, מה הטעם שפטור והלא אין הבעלים יכול לשמור את הבהמה כלל, וכי משום שהוסיף הנאה לשומר יש לו להפסיד על נזקי בהמתו.

אור הדעת

פרקי מחשבה

כלל ישראל

מכלל נפשות האומה המדובקות בה', ולכן תקוותי לו כי אני חלק בו.

זו הסיבה שישראל מצווה למסור עצמו על קדושת ה' ובן נח לא (סנהדרין עד:). כי אצל הנכרי ידיעת ה' היא חיצונית לו ואינו נכלל בה ואין ראוי לו להפסיד כולו עבור ידיעתה, אך ישראל שהוא חלק ה' בהפסדו את ידיעתו הרי הוא מסב נזק לכלל החיבור, ודוקא ניתוק נפשו וחזרתה לשרשה יציל את הכלל מחסרונו זה. כדמיון שחותכים אבר אחד כדי להציל את הגוף כולו.

ד: במשך השנה כולה נאמר ואספת דגנך (דברים יא יד) ולמדו מכך חז"ל (ברכות לה:). הנהג בהם מנהג דרך ארץ, כי לא יכולה כל האומה להדבק בתמידות בבורא, אך בשלשת הרגלים, חגי האביב הקציר והאסיף, היראות כלל האומה אצל 'אלקי ישראל' שייחד את שמו על כולה, מדבק ומאחד את יחידי האומה עם כללה, וכיחידה אחת עם שרשה ואלוקיה. גם בלא שייכות למציאות עבודת האדמה כבשביעית, אלא בשייכות למנהג חולין במהלך השנה.

מתוך דיבוק זה תקום חיות לנפשות ישראל בכל ימות השנה, כדמיון דין אבר המדולדל שאם יכול לחזור ולחיות אינו מטמא באבר מן החי (חולין קכט:), כן נפש ישראל הנראית רדומה ועסוקה במנהג דרך ארץ, שואבת כוחות ממקור חיותה ה' יתברך בשלשת הרגלים.

(משך חכמה שמות כג טז)

חדש האביב... וחג הקציר... וחג האסיף... (שמות כג טו, טז)

א: מטרתם הפשוטה של המועדים היא כפי שנקבעו על עונות האדמה, זמן האביב הקציר והאסיף, בהם האדם נהנה מיגיע כפיו, וחובתו להזכיר לעצמו מי עשה לו את החיל הזה. כשם שחובת האריס להתראות אצל אדונו בתקופות השנה ולהורות על בעלותו.

אמנם על פי מטרה זו אין שלשת הרגלים נצרכים בשנת השביעית, כי בכל השנה אין האדם עובד את אדמתו, ומורה בזה על בעלותו המוחלטת של הבורא, ואינו צריך לתזכורת זו.

ב: פרשת הרגלים נאמרה גם לקמן (לד כב) אחר הכתוב (שם שם כא) 'בחריש ובקציר תשבת', ואמרו במכילתא (משפטים פ"כ) 'נאמרו שלש רגלים בשביעית שלא יסתרסו שלשה רגלים ממקומן'. ושם 'שלוש פעמים בשנה. והלא כבר נאמר (כאן) את פני האדון ה' אלקיך, ומה תלמוד לומר (שם) אלקי ישראל, אלא על ישראל ייחד שמו ביותר'. ע"כ. כלומר, במקום שנסמכו הרגלים לשביעית לומר שנוהגים גם בה, נאמר גם שהצורך הוא להיראות בפני אלקי ישראל שייחד את שמו על כלל האומה.

ג: 'חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו' (איכה ג כד), נפש הישראלית אינה נפרדת לעצמה כנפש הנכרי אלא היא חלק

משך הלב

מעשי תורה ויראה

יהיב חיה

בשנות שבתו של רבי מאיר שמחה בביאלסטוק, כשעסק יומם ולילה בתורה, ולא פסיק פומיה מגירסא פנו אליו פעם בשאלה, מהיכן מתפרנס, תשובתו היתה: "מאן דיהיב חיה – יהיב מזוני", כוונתו היתה כי הרבנית ז"ל היה שמה חיה, והיא עסקה בפרקמטיא וממנה פרנסתו.

(היא שיחתי עמ' קנח בשם הרב יואל קלופט)

חכמת חכמיו

בינת המקראות

נשמע כיחידים

ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה (שמות יט ח) נעשה ונשמע (כד ז)

א: מדוע קודם מתן תורה אמרו אך נעשה, ואחר מתן תורה כשהורה להם משה את החוקים והמשפטים, אמרו גם נשמע.

ב: היחיד כפרט אינו יכול לעשות את כל התורה, כי ישנם מצוות השייכות לכהן ויש ללוי, יש למלך ויש לסנהדרין, יש גם שאינם כי אם למי שיש לו בית או קרקע, אך לימוד היחיד את כל התורה מעלה עליו כאילו קיים את כל המצוות. אמנם האומה בכללה היא כאדם אחד בערבות כולם, וכאחד יכולים לעשות יחד את כל התורה.

ג: קודם מתן תורה שהיו 'כל העם יחדיו' אמרו באחדותם 'נעשה', כי ביחד יכולים לקיים כולה, אך אח"כ כשירדו ממעלתם זו ונהגו כיחידים הוסיפו 'ונשמע', כי מה שלא יוכלו לקיים כיחידים ישלימו ע"י לימוד התורה.

(משך חכמה שמות יט ח)